

K jednomu z posledních dopisů našeho Nebeského (v čís. 58) přiložila redakce těchto listů v poznamenání důležitou otázku. Avšak možná, že ji mnohý čtenář přehlehl. Těmito řádky bych tedy rád na ni poznovu zřetel obrátil a poněkud i důležitost její vyjasnil.

Je tam řeč o *cestujících české společnosti herecké*. Mnohý snad přitom ousměšně hlavou pohodil. Od oněch dob, kdyžto se (r. 1724) do knížky pro lid, plné biblických průpovědek, mravních poučení a výstrah, tisknouti dalo

*Das fuck und Jack,
das fahrende Pack
es h... und stiehlt
und hat auch Läuse —,*

až do dnů našich bývají podobné společnosti předmětem posměchu, oušklebků, neucty, pohrdavosti i nenávisti. A netoliko třída lidu nižšího — takového, kterýž se jen o kus vezdejšího chleba mozoluje a jehož nejvřeější žádosti nad plný žaludek a dobré bydlo se nevznášejí —, i třída oněch (tak nazvaných) vzdělanců, kteří se honosí, že je Uměna svým mlékem napojila, že se jim pod lebkou zablesklo a před očima rozsvítilo, aby pohlídli v říši čarovných obrazů, v jakovouž umění duchy zasvěcené uvádí: všecko hledí na oudy oněch společností tak zvysoka, jako by to byli zavržení — mezi vyvolenými, anebo se jich štítí, jako by to byli malomocní — mezi zdravými; všecko! — jenže jsou jedni přitom více k smíchu, druzí k politování.

Tato skoro všeobecná nešetrnost k cestujícím společnostem — ba mohl bych říci k stavu hereckému vůbec — je arci dílem přirozená věc a pochází z oněch časů, kdyžto slepé horlení blouznivců a falešných proroků divadlo za dílo Ancikristovo

považovalo a v chytlavém srdci omámeného množství hořkost proti němu budilo; kdyžto herce za služebníky ďáblovy prohlašovali, z okresu pospolitého života vylučovali — a když oni tedy vedle svého umění jako navzdor do proudu života se vrhali, aby zapomněli, že se jim něco odepírá, — aby dvojí trojnásobně mezi sebou užili, co jim choulostivé svědomí lidské poskytnouti nechtělo. Mimo to pohybovali se herci odjakživa tak směle a svobodně — a k tomu je pudilo hrdé, ale i spravedlivé vědomí, že jsou mezi lidstvem jako vyvolení, aby k jeho útěše a radosti krásné výtvořily vyluzovali, aby jeho srdcem hýbali a duši otrásali, aby naše trudné, pozemské okřesy v radostnější a vyšší měnili —, pohybovali se tedy tak svobodně, že i toto jich volné, všech umělců ale hodné postavení v těsném občanském životě scvrklým duším jako trní v očích bylo. V zášti své neviděli pak drsnou, kamenitou cestu, po nížto herec nohy vleče, třeba i hlavu napínal.

Konečně přidaly se k tomu mravní a umělecké škrvny jednotlivých herců i celých společností, a tak se usadila na ústavech tohoto druhu žravá rez, kterouž nebude tak snadno setřítí, leda by se veškeré společnosti dle těla i ducha tak vzmužily, že by si uznání a uctu vynutiti musily. Při *nynějších okolnostech a poměrech* je k tomu ale málo naděje.

Cestující společnosti — mluvím arci pořád o německých, jakožto nám nejbližších a nejznámějších, neboť vlastních *českých* posud nemáme, — jsou nyní z většího dílu smutný obraz lidské křehkosti a bídy; vedou těžký, nuzný život; musejí si často nejhlavnějších potřeb odepřítí nebo je dosti nehodným způsobem na ujmu cizího měšce uspokojiti; a vyskytne-li se také jedna druhá v utěšenější podobě, že člověku trochu srdce okřeje, přijdou zase tři čtyři jiné na ni, kteréž nemilý obraz tím živěji doplní.

A tato nuzota cestujících společností je také hlavní příčinou, že vedouce péči jen o hladové tělo, nemohou jakousi tajuplnou, oslňující zář okolo sebe rozprostřít a před zvědavýma očima v půvabném lesku umělecké důstojnosti se objevit. Jen pryč s tímto žravým rakem nedůstatku — a tělo se zotaví!

Ale ovšem — *jak* se toho raka zbaviti?... To je veliká otáz-

ka. — Snad jen dvojm způsobem: buďto musí býti menší počet společností — nebo se nesmí každý, komu napadne, u divadla přijmouti. Jedno jako druhé by pomohlo.

Nyní je *tuzé mnoho* společností — a jakých společností! Thálie by se zle zaškaredila, kdyby ji chtěl někdo přemluvit, aby je k svým zasvěcencům připočtla. Člověk nemající někdy ani nejmenšího zdání o umění vůbec a o hereckém zvláště, nevědoucí ani slovo o významu divadla — štěstí ještě, je-li poněkud s jeho vnitřním ústrojím, s jeho materiální částí seznámen —, takový člověk si dobude dovolení, navábí několik lidí a — začne direkci, stane se pánem a ředitelem uměleckého ústavu! Jak se může takové podnikání dařiti? Goethovo

*Ich wünsche sehr der Menge zu behagen,
besonders weil sie lebt und leben läßt —*

jest jediné heslo jeho — protož se chytil divadla jako nějaké *živnosti*. A dobře ještě pro něj a zvláště pro jeho lid, když mu slepé štěstí tak dalece přeje, že může po krajích kus chleba vytlouci. Víc od něho požadovati — byla by pošetilst, byla by věc tak ohromná, že by jí mozek jeho ani nepochopil — anebo že by se jí ve sprosté nicosti své jen zasmál.

Někdy se arci také přihodí, že člověk dosti zkušený a schopný ředitelství přejme, — obyčejně to bývá herec, kterýž myslí, že již dost dlouho sloužil, nyní také na pána si zahrátí chce; odváží tedy několik svých trpce uschráněných zlatých — ale jeho dobrá vůle zahyne v neschopnosti nebo ničemnosti herců, časem také ve lhosejnosti a neoučinnosti obecenstva. A takž mu nezůstane nic jiného nežli o krky svěřenců svých se starati, ze svého dosazovati anebo dluhy dělati. Aby učinil zadost krasochuti, aby přinášel pravé duševní pochoutky, aby pěstil umění, aby přispíval ku vzdělání: to se nemůže od něho očekávati; trudné okolnosti doléhají na něj tak těsně, že mu nelze k něčemu vznešenějšímu, utěšenějšímu se povznésti. Duševní kouzlo, kteréž by ho mělo s obecenstvem ve stálém spojení držeti, nespočívá v rukou jeho.

Veliký počet společností je tedy tím záhubnější a stavu he-

reckému vůbec škodlivější, an jeho největší část k uměleckým mizerám náleží. Jinak bylo by snad, kdyby podobné ústavy alespoň nějakého zdání o svém povolání měly.

Mnoho společností požaduje ovšem také mnoho herců — a těch je vskutku jako písku na moři. Mladý lid, buďto falešným leskem stavu uměleckého svedený, anebo dychtivostí po volném životě a po veřejné oslavě puzený, často ale beze vši schopnosti k tomu povolání se ženoucí — nešťastníci, jenž v občanském životě tak dalece propadli, že nevědí, čeho se uchytit, — kus zklamané lásky a zoufalství: všecko nalezne u cestujících společností jistého utočiště. Ředitel se neptá po vědomostech a vlastnostech — neptá se po nějakém nadání — (často by sám ani pověditi neuměl, co to znamená); mnohdy je mu každý přírůstek k doplnění společnosti vítaný — zvláště když ho lapne lacino, a při mladých lidech stane se to skoro vždycky. Ti se do toho vrhají střemhlavě jako mušky do plamene. Mnohý se probudí ze svého uměleckého zanícení ovšem s popálenými křídly, a nemoha se nyní ze svodných sítí vyplésti, klopýtá celým životem.

To je vidět na druhé části cestujících společností, kteráž pozůstává ze starých, věkem, chorobou, vášněmi sešlých, nouzí sklíčených herců, kteří, aby hladem nepošli, často věci nejhorší by podnikli.

Trudný tento stav obou stran — ředitelstva i herců cestujících — našel by snad nějaké, ačkoliv si říci netroufám, že podstatné pomoci, kdyby se na to přísněji dohlíželo, aby nikdo ředitelství nedostal, kdo by se k tomu nevyhnutelně potřebnou schopností, duševní i materiální silou vykázati nemohl, — a pak aby se lidé u divadla netrpěli, kteří prázdného nadání neprojevují.

Oboje dalo by se snad docílit jakousi zvláštní ouřední kontrolou a hereckou školou; a byť by se tím i ouplná, pro umění prospěšná reforma v obou částích nezpůsobila: *tolik* by se dalo přece dovésti, že by nemuseli býti řediteli a herci lidé, kterým by snad krčmářství a kramářství, lazebnictví, krejčovství, šumařství anebo jiná poctivá živnost lépe slušela nežli služba ve svatyni Mus. —

Mnohý snad řekne: Líčíš tuze křiklavými barvami; stav hereckých společností není tak vesměs nízký a ztížený. — Nezapírám to. Líčím ostře; nechci nic ukrývat, nic ozdobovat; ale mluvím také pravdu.

Zato se neostýchám také doložit, že jsou ředitelové a při nich herci, kteří všechnu vážnost i podporu zasluhují a kteří ji také více méně nalezají. Více méně — neboť obecnost je pravý chameleon; každou chvíli, na každém místě jiné, někdy plno divných rozmarů a žádostí, někdy až nazbyt a proti zásluze oučinné a štedré. A právě ta okolnost, že se navzdor skoro všeobecné zpustlosti cestujících společností (z nichžto jedna druhou honí a pomluvami, odváděním lepších oudů, snižováním cen a slibováním větších platů tiskne) přece ještě mezi řediteli a herci řádní i s uměním poctivě smejslejší mužové nacházejí, — tato okolnost udržuje víru mou, že se mohou podobné ústavy ještě nějakého novorození dočkat, že se mohou z posavadních kolejí vyšinouti a při pevné vytrvalosti k oné hodnotě dospěti, kteráž jim v pospolitém životě také náleží. Ani pro jednoho, ani pro dva, ani pro deset a pro sto zkažených členů nesmí se na celý stav zanevzírat a nad ním zoufati; máme jiné řády veřejné, jichžto oudy ani dost málo vážnosti nezasluhují, — máme špatné řemeslníky, důstojníky atd. — proto přece stav jejich ničeho z podstatní ceny neztratí.

Cestující společnosti mohou zase býti, *čím již jedenkrátě bývaly*. Ano — bývaly! To by neměly ani ony samy, ani obecnost z mysli pouštět, ačkoli toto ani v největším květu oněch bez daremných předsudků nezůstávalo.

Cestující společnosti bývaly jednou takořka kolébkou, školou a domovem *největších umělců*. Tenkrátě bylo umění herecké ještě věčným poutníkem bez jistého a stálého přístřeší, ale obracelo na sebe všeobecný zřetel: boháči a mocní je vábili a lid se mu obdivoval — ačkoli ním také opovrhoval. Tenkrátě se potápěl herec ještě zcela v ono lehkovážné nadšení, jenž k němu žádné starosti o život vezdejší nepřipouštělo, tenkrátě plesal v okamžicích svého vítězství a veřejného uznání jako bůh, nevzpomínaje na chvíli, kdežto snad hladový žaludek suchou kurkou ukojí. Vždyť byl umělcem! — Což mohl více

chtít? Kdož mu mohl něco více poskytnout? Tenkrátě se leskly na obzoru hereckém hvězdy první velikosti — Eckhof, Schröder, Böck, Bachmann a j. Tenkrátě navštěvovaly cestující společnosti (Ackermannova, Schönemannova, Schuchova, Kurzova, Seilerova a j.) hlavní města a residence, byly do Frankobrodu k císařské korunovací zvány (Haaková společnost získala prý tam za korunování Karla VI. 22 000 tolarů), k benátským výročním trhům do Stuttgartu volány — a těšily se z hlučného oučastenství.

Konečně ale povstali mužové, ovšem znamenitého nadání, kterým se neustále putování znechutovati začalo, a kteří svou ctižádost posavadním obdivováním i dobrým platem zasytit nemohouce, závistným okem po pevném ohništi hůře placených státních ouředníků točili, pravice: „Máme sice lahodnějších pokrmů, ale kouř vlastního komína je přece jen ta nejlibnější věc na světě!“ Tak pravili — pokusili se o zaražení stálých divadel a přikovali Musu, tu lehkonožou, létavou, věčněměnivou čarovnici, kteráž miluje širým světem za vlající korouhvi putovati, — tu přikovali mezi chladné stěny tížícími pouty.

Obecnost se na začátku divilo — věc byla tuze neobyčejná — nicméně přijalo nové hosti laskavě, otevřelo jim bránu domů i srdcí svých, vyklidilo smeti dávnoletých předsudků a okázalo domova posud nemajícím potulným umělcům tiché štěstí domácího života, vnady pospolitých okresů a půvaby měštanských poměrů.

Ubohé náhrady za plamen vnitřního nadšení, kteréž druhdy nade všechnu pozemskost povynášelo! To napořád pomíjelo. Namísto něho vstupovalo povážné uvědomění, a k tomu se přidávaly pomalu starosti o vezdejšek, o potřeby, o postavení, o vyhlídky, o budoucnost, i o stáří a smrt!

Nejbolestnější ztrátu utrpělo ale herectvo ve svém novém poměru tím, že skoro veškerého tovaryšení čili kolegiálnosti pozbylo. Sám Iffland, tento zhrdlý, ouzkořadý umělec skrovného nadšení, kterýž byl o zaražení stálých divadel s Böckem a Beilem skoro nejvíce pracoval, — i ten pohřešil pak tuze brzo a s velkou žalostí ducha tovaryšského, počítaje to k veli-

kým zásluhám staršího divadla, že se členové jeho málo mezi obecenstvo míchali, vlastní svůj okres, své porady a zábavy mívali a vůbec mezi davem hlučného světa svůj zvláštní, básničtější život vedli.

Na pevném stanovišti mezi velkým obecenstvem zmizelo z divadel všecko užší tovaryšení a místo něho utvořily se odpor-
né, nenávidivé strany, dobře promyšlené i provedené ouklady, rozbroje mezi oudy a obecenstvem, i sama kritika podlehla často velké strannosti. Teď není skoro nikde — leda při nejmenších společnostech — po pravém tovaryštvu památky, a přec se nemůže bez této ctnosti skoro nikdy na umělecký zdar mysliti; neboť jen pilné spolupřebývání přivádí ouplnou výměnu myšlének a náhledů, přispívá k všestrannému vyvinutí a je hlavní pramen dokonalé, ve všech částích vyhlazené představy.

*Bedenken wir, daß Harmonie
des ganzen Spiels allein verdienen kann
— — gelobt zu werden,*

praví Mistr Goethe; a toto souhlasení všech částí nedá se bez vazeb ušlechtilého tovaryšení dosáhnout. Tu nepomáhá ani to nejpřísnější dohlížení režiséra, ani nejpilnější zkoušky — ani péče a strach zlovolných herců, aby neztratili gáži, — nic nedá ouplnou náhradu za duševní srozumění hrajících, kterýmž jediným v představení ona čarovná moc přichází, kterou si diváci někdy ani vysvětliti nemohou a kteráž se časem i při menších uměleckých silách vyskytá, panuje-li mezi nimi harmonie.

Ovšemť že i za starších časů tato vzácná ctnost někdy pohromu trpěla, že i tenkrát mezi herci žárlivost, samolibost a jiné lidské slabosti panovaly; ale v pospolném, obecném působení musely se tyto křehkosti přec velmi zušlechťovati, sic by tímto působením nebylo mohlo tolik dokonalého vzniknouti.

Vedle škody, povstalé zahynutím kolegiálnosti, potkaly celou bytost hereckého umění při pevném usazení ještě jiné pohromy. Vědomí: teď máme vlastní práh a ohnisko, lehlo si

na ně jako dusící můra, zplodilo pohodlnost, ochabnutí, často i lhostejnost, kterouž arci obecenstvo domácí někdy nepozoruje, příchozí cizinec ale hned bolestně pocítí. Skoro každé obecenstvo přivykne chybám a pokleskům herců svých a staví se takto samo překáživě na dráhu, kteráž vede oblíbence Musy v nejtajnější svatyni chrámu jejího. Tudíž procitne mnohdy i ten nejoblíbenější herec ze sna klamného, když před cizím, chladným, s jeho způsobu nebo nezpůsobu neseznámeným obecenstvem vystoupí!

Jenom neustálé střídání obecenstva může herce u živé, potřebné pružnosti udržeti a síly jeho trvavě napínati — to jest: může v něm ono umělecké zanícení rozdechnouti, bez něhož i sebelesklejší výtvořiny často duchaprázdne stroje zůstávají. To platí o malých i o velikých umělcích, a každý to na sobě shledal, kdo z místa na místo pojížděl. Necht' sedí veselí miláckové Tháliini na voze drkotavém, mezi truhlicemi strakatého nábytku, nech putují pěšky s ranečkem na zádech, kdyžto před nimi u večerní záři poklidné městečko svou vízku k obloze vypíná, — nech jede hrdina z dvorních prken drahou poštou do temných bran hlučné residence: každému začne srdce živěji klepati, obrazivost rozepne své hravé perutě a ve všech končinách rozehřáté duše zaznívá otázka: Jak se nám zde asi povede? To je něco docela jiného, nežli když se člověk celé dny okolo známých tváří potlouká, v malichernosti společenského života upadá, do šesti — do půl sedmé hodiny snad v klepavých, nudivých besedách nebo po boku městských veselíků ve službě Bachusovi mešká, ačkoli o sedmi u oltáře své věčné, čisté bohyně státi má, a když pak vystoupí s hrdou domněnkou: Však ono to půjde — ich kenne meine Pappenheimer! —, a nepůjde-li to dnes, půjde to podruhé; pro jednu skvělé výminky vyskytují, samo sebou se rozumí; ale výminkami nezvrátí se smutné pravidlo — bolestná zkušenost.

Konečně musím také připomenouti, že samo obecenstvo stálými divadly skoro nic nezískalo. — Umění herecké nepotřebuje k svému rozkvětu pevného přístřeší — jakožto bývalé společnosti nejvýbornějších herců dotvrzují — a zavedením

oněch pohodlných ústavů utrpělo obecenstvo ujmu v tom způsobu, že často ty nejvyhlášenější herce — ani jednotlivě, ani v pospolném souhraní — nepozná. Pohostinské hry nemohou v tom ohledu na všech stranách zadost učinit. —

Těsnivé tyto poměry stálých divadel pocítili a uznali již také mnozí herci, kteří k něčemu vyššímu prohlédati uvykli nežli k pohodlnému životu, — i přáli si nějakou proměnu — ano byli by rádi zas časy nazpět zavolali, kdyžto herectví ještě svobodně oltáře své od města k městu přenášelo. Přání toto projevili *znameníti* umělci, a za posledních let byla to zvláště oblíbená myšlénka velikého Seydlmanna.

Mnohý zakrnělec se jí (v bázni o kus dobrého kabátu) usměje; mnohý se jí bude jako nepravé a nepodstatné opírat, a přece také zase nenasyčenou chtivostí po hostinských hrách možnost i pravdu její dotvrzovati. Ano — toto tajuplné, často neuvědoměné puzení po hře před cizím obecenstvem, kteréž v každé jen poněkud umělecké přirozenosti se ozývá, je tím nejsilnějším důvodem pro novorození *bývalých dobrých* společností cestujících. Onoť mnohdykrátě herce z nejlepšího bydla do zápasu s cizím obecenstvem, tím stohlavým zvířetem, pohání. Že by to byla pouhá ziskuchtivost, nedá se (ke cti pravého umění) mysliti — často také podobné cesty ani nejmenšího užítka nepřinášejí; ano z druhé strany musí se to jen zaslouženou kořistí geniálního ducha nazvati, když mu uznalá hostinnost *zlaté* věnce věnuje.

Směšným činí se tedy, kdo nemaje v duši měřítko, jímžto by toužení umělecké ocenil, nad vášní herců se pozastavuje, kteráž je od divadla k divadlu pudí, — a dvojího smíchu, ano politování a opovržení hodni jsou členové *divadelní*, když tuto vášeň pochopiti nemohou a jí za terč svých ouštěpků obírají. Obyčejně to bývají takoví, kteří slepou náhodou na stálá prkna se dostavše, ani z brány rodinného města paty nevytáhli. Ti se budou vždy velikánům, jako byl Ludwig Devrient a Esslair, diviti, že i na menších, ba nepatrných divadlech hrávali. Oni neznají a nechápou bytost hercovu, a jsouce ve svém povolání pouzí řemeslníci, nevědí, že herec jen tak dlouho žije, dokud na prknách stojí; co je mimo to — je pouhá pří-

prava, vzrůst, škola, snění; jenom večery, když hraje, jsou články jeho života; jen chvíle, když ho uchvacuje nadšení, a on okovy těla shodiv, divuplné výtvořiny před oči žasnoucích diváků staví, a tito jásající k jeho slávě písne zpívají, zlatým květem sypají a na rukou ho nosí — jen tyto chvíle může k životu svému počísti! Proto řekl Talma, toto slunce na obloze umělecké, že by hrál v každé vesnici.

Tolik se nedá ovšem od každého herce očekávati; takéť mi ani dost málo nenapadlo chtít proti pevné, pojištěné existenci herectva mluvíti. Vypadaloť by to v mnohých očích jako zlomyslné násilí, ježto chce lesk umělectva zatemnit, kdyby člověk vskutku radil, aby se herci ze svých ustálených poměrů vytrhli a zase v kočovný život uvrhli, — a to nyní, kdežto všecko nějakého postavení, vplyvu a stálosti získati hledí! Já to pronesl jen proto, abych ukázal, že *nejsou cestující herecké společnosti tak nepatrné*, jak se mnohému snad zdálo; i mohl bych tu k dotvrzení slov svých ještě hodnou řadu nynějších, mladších i starších, u městských i dvorních divadel postavených umělců vypočísti, kteří učednická léta svá u podobných společností přečkali. Ale myslím, že se mi už bude věřiti.

Nedávno promluvil v této záležitosti povážné slovo v divadelním světě zkušený Lewald, vykládaje prospěch, kteréhož by umění a obecenstvo nabylo, kdyby se zas cestující společnosti — veliké i menší, a vždy dle zásluh placené — utvořily, kteréž by se dle příkladu vlaských zpěvoher na místech střídaly. Nikde nedochází umění herecké — platí to arci nejvíce o zpěvu — tak ohnivého, ano blouznivého uznání jako ve skvostné Itálii; nikde mu nekvěte tolik zlatého vavřínu jako tam, ačkoli nemá ustáleného přístřeší. Tam nejsou herci jako lidé vyhostění, daní do klatby; ale mají statky a jsou měšťané své otčiny, třeba i semo tam putovali a umění své provozovali. Ano, dokud vykonávají toto poslední, stojí výše nežli pouzí statkáři. Dokud u veřejném chrámu Uměny před očima národu anebo v lesklé síni před knížaty a pány tohoto světa své umění provozují, srdce a mysl jich rozohňující, zůstávají péči o svou majetnost jiným a nedychtí po tom, aby snad tu onde stálého sídla a s tím spojené výhody dosáhli, kteráž může

někdy dost čestná býti, často ale beze všeho významu zůstává a spojena s jmenem umělce ani dobře nezní.

Něco podobného, myslí Lewald, mohlo by se i jinde vésti; avšak uznává také hned, že se to při nynějších okolnostech nestane, a zůstává celou věc budoucnosti. My jí nebudeme dále rozbírat a vyjasňovati, neboť se netýká našich poměrů a naší potřeby, jelikož posud pražádného divadla, ani stálého ani pohyblivého, nemáme. Raději pohledneme již k tomu, *jakou službu by nám prokázati mohly cestující společnosti české.*

Zde by se mělo také o důležitosti divadla *vůbec* promluvit. Myslím ale, že mimo některé v okrese svém zakrnělé, k rozmanitým stránkám života prohlednouti nemohoucí dušičky mezi vzdělanci našimi již nikdo nebude, kdož by tuto důležitost sám neznal a snad i dokázati nemohl. Mimo to zavedlo by mě pojednání o divadle *vůbec* daleko za meze, které jsou *těmto* řádkám určené. Ostatně jsou již také spory o divadle, vedené za časů pokrytství a falešného horlení, v celém vzdělaném světě tak dalece ukončeny, že by se musel nyní člověk takorůka státních zásad dotknouti, kdyby chtěl dosti pošetile proti divadlu válku začít. To by musel skoro polovic pospolitého života převrátit, a za tuto stránku jaké také veřejnosti náhradou něco jiného dáti; kdož ví ale, nebylo-li by to ve svých následcích škodlivější nežli samo divadlo? — Stýská se arci, že se nyní větev tohoto v lidském srdci nejvíce působícího umění někdy zneužívá; umění samo za to ale nemůže.

Pro nás je divadlo ještě *důležitější*. Vedle poměrů jiných divadel — a sice ohledem občanského, mravního a uměleckého stanoviska — dotýká se divadlo naše (mnohem více nežli které jiné) záležitostí *národních*. To musí každý uznati. To nemůže ani odporník jeho odepřít. To se jevílo u všeobecné, byť i sem tam neuvědoměné radosti, když roku 1842 zvláštní divadlo české v Praze počínalo. I jinde požadují sice, aby bylo divadlo výkvětem a výlevem národní bytosti, aby se z domácí krve rodilo a do krve domácí přecházelo; ale divadlo *naše* má vedle těchto stránek povolání svého ještě tu, že musí *budit*, že musí *zahřívati a pěstovati*, co jinde již probuzeno, zahráto a vypěstováno, a v uměleckých výtvorech jenom jako v čarov-

ném zrcadle se zjevuje. Jinde — smím-li tak říci — chtějí spíše na divadle vidět, co v nich už je, — u nás musíme si přát raději vidět, co v nás býti má.

Z divadla *našeho* měly by častěji a dojmavěji než kde jinde k srdcím hlasy mluvit, při nichž by dávnoleťá kůra lhostejnosti okolo prsou propukla, a led její v ourodnou vláhu se rozeřál. Na divadle našem měli bychme samy sebe ve svých křehkostech, předsudcích a pokleskách viděti, abychme v živém obraze poznali, kde nám co schází, — abychme se litostně v prsa udeřili, trochu se také zasmáli, třeba i zapýřili, a pak z říše krásných ideálů s dobrým, platným předsevzetím do prozaické skutečnosti se vrátili. Na divadle našem měly by se zaskvíti postavy, jakověž ke cti a blahu národa našeho mezi ním hledáme!

Při tomto — naoko poněkud stranném — požadování nevyučujeme arci z oboru divadla českého nic, co v okres pravého umění náleží; proto může herectví přece veškerou zásobu svých půvabných kouzel — jenom vždy v dostojné způsobě! — před našima očima prostírat. Ať nás vede do chrámů cizopanského rekovství nebo do chyší zahraničního lopocení: jenom ať také vlastní národ náš na zřeteli chová! Ale právě z této *národní* stránky nečinilo až posud české divadlo velkému a krásnému povolání svému skoro ničím zadost. Vyjímaje něco málo pokusů ducha pravočeského, byly všechny jeho útvory, i za času jeho kratinkého, nedávno minulého rozkvětu, větším dílem nazdařbůh z ciziny převedené, ačkoli někdy ve svém způsobu dosti dobré i dokonalé, někdy ovšem také nedostojné plodiny, nemající ani krůpěje naší krve, ani žilky naší bytosti. A tímto neduhem postonává i naše dramatická literatura.

Protož byla veliká radost všechněch u důležité věci této jasně prohlédajících našinců, když se roznesla zpráva, že se v Praze o zaražení vlastního, samostatného českého divadla jedná! Rychle okřálo zas naše doufání a zapudilo všechnu pochybnost — nebo alespoň hledí ji zapuditi —, že nás blahotvorná čarodějka Naděje tenkrát zase oklamala. Jeť se třeba jen v důležitost divadla českého — a to právě za našich dnů —

dobře vmyslet, a pak se musí každá mysl, každé srdce, každá ruka k ochotné podpoře jeho pohnouti.

O prospěchu, jakýž by z divadla našeho ohledem národních zájemů (interesů) vyplývat mohl, jsme právě krátce mluvili. Teď musíme ale ještě na jinou, v ohledu tomto znamenitou stránku jeho zřetel svůj upnouti.

Při nynějších okolnostech, nestane-li se u vychovávacím a pospolitém životě českém nějaká příznivá proměna, je u nás divadlo — alespoň ve světských záležitostech — to jediné místo, kde by mohl mateřský jazyk náš každého času a před každým dle svého práva zaznívat, tudíž i bolestný nedůstatek školy poněkud nahražovat; věc nejhlavnější byla by přitom ale ta, že by se divadlo, vedle literatury, kněhoven, besed a jiného propukování naší vlastenecké snahy, skoro tím nejživějším *veřejným osvědčením naší národní bytosti* stalo. Každé takové osvědčení, každé pomknutí na povrch vlnobitného veřejného života zakládá se ale na nějaké síle, a síla dodává — hrdosti; nám pak bude tato hrdost jenom k prospěchu.

Z dobrého divadla v Praze, v tomto srdci našeho blahomyslného, spravedlivého snažení, může jen dobré přijíti. Ono bude lahodnou důvěrou k vlastním silám v prsou našich oživovati; ono bude velikou část péčí našich o národní vzdělání přejímati; domácí literaturu a umění mlékem svým ukájeti a krásit lidu našeho vzdělávati; ono nám bude před světem ke cti sloužiti; ono bude závistným popíračům našeho národního živlu usta zacpávati; ono bude... avšak — budoucnost okáže nejlépe, jak hluboce divadlo do života našeho zasáhne!! Nadějí se, že nebude člověka, jenž by důležitost jeho ještě upíral.

Avšak uznáváje i všeliké prospěchy, které by mohly z dobrého divadla pražského vyplynouti a jichžto obšírnější rozebrání meze těchto řádků přesahá, musím přec doložit, že je *cestující herecká společnost česká* — později snad i dvě tři — v našich okolnostech, při našich potřebách rovněž *tak důležitá*, ne-li *důležitější* nežli ono stálé divadlo.

Česká cestující herecká společnost měla by více než jednu krásnou a velkou úlohu. Já zde podotknu jenom to nejhlavnější.

Za jedno — mohla by taková společnost za školu většího, stálého divadla — aspoň v oboru dramy — sloužiti. Po celých Němcích vede se spravedlivý nárek, že je umění herecké na oupadě; všude se křičí: Zařídte dramatické školy! V těch jediných dá se nové spasení kleslého herectva nalézt!

Praktiční a teoretiční mužové ozvali se již v této záležitosti, a za posledních časů pronesl zvláště Eduard Devrient ve své brošůrce o školách divadelních mnoho dobrého. Ale proti všemu tomu — proti vší moudrosti učených pánů, doktorů a profesorů, kteří doma za stolem sedíce kalkulují: Tak a tak to musí jít! — ačkoli do života před a za kulisami ještě ani okem nehodili a o pravé bytosti věcí divadelních ani zdání nemají —, kteří myslí, že dovedou také pravidla ukovat, jak se má z člověka hodný básník nebo řádný muzikant udělat —, proti všemu tomu dá se právem navrhnouti, co nedávno (viz Wolfův almanach pro přátele hereckého umění na rok 1844) tak pravdivě Holtei pronesl; a tomu se může v těchto věcích hodný kus víry darovat! Mne pak potěšil návrh jeho tím více, ježto sám dlouhá léta s podobnou myšlenkou se obírám.

Ptám se: Co chcete v divadelních školách počít? — Tomu *nejhlavnějším* nemůže se žádný umělec ve školách přiučiti. K tomu vede jenom přirozené nadání. I herce tedy nemůžete ze školního prachu utvořit; dovedete mnoho, když mu dobré *navedení* dáte. A to začnete asi takto: budete ho cvičit v dějepisu a v jazycích; budete mu držet učitele, aby uměl tancovat, jezdit a šermovat. Pak mu budete Engelovu mimiku, Lessingovu dramaturgii a několik estetik přednášet. Pak ho budete učit deklamovat — to se rozumí, a takto ozbrojeného pošlete do světa, aby hlásal o vaší moudrosti. On pak tu bude stát s otevřenými ústy, až na něj začne okamžitá potřeba doléhat, až mu přítomnost se svými hrubými okolnostmi v oustrety stoupí; až vejde ze svých posavadních okresů jemného vzdělaného života do výparu hlučných oblekáren. Tu mu nepomohou ani historické vědomosti, ani básnické náhledy o vysokém povolání hereckého umění, ani tanec a šermování — a Engel i s Lessingem nezabaví ho tak řečené lampové zimnice. Zatím ale postaví se vedle něho nějaký poběhlík — chlap,

sotva že umí své jméno napsat, ale má v sobě cosi — jakousi *představovačnost*; a tomu se budou lidé smát nebo budou slzet — jak se mu samému zlíbí; a při vašem velevzdělaném žáku budou snad zívati.

Nemyslete, že přeháním a věc nejhlavnější zamlčuji. Ne, ne, vím dobře, že nepřestanete na teoretickém vzdělání vychovanců svých; vím, že se také o to postaráte, aby se nadání žáků *na samém divadle* prakticky osvědčilo. Budou muset hrávat. Netoliko jednotlivé scény, i celé kusy budou provozovat — každý dle toho, k čemu se jeho schopnosti okáží. Budete držeti veřejné zkoušky před laskavými příznivci a přáteli umění — bude se také tleskat — snad se budou také praemia rozdávat — vy budete ze svých školáků pravé herce tvořiti!

Tak si myslíte — ale trochu se mejlíte. Přivede-li vám náhoda několik schopných lidí, uděláte z nich třeba vzdělance v každém ohledu, ale jakožto herci nebudou o nic lepší nežli dobří členové obyčejných ochotnických divadel; i budou muset mnoho dělati a ještě více strpěti, nežli tu falešnou pokost, kterou jste je pomázali, opět se sebe otrou a v pravdu, v přirozenost se obleknou. Z neschopných žáků — a těch budete míti nejvíce, dělejte co dělejte — učiníte ale pravé nešťastníky; neboť zavedeni důminkou, že se u vás něčemu naučili, nebudou moci ani pochopit, že se na prkna nehodí, a každý divadelní podnikatel přijme raději obyčejného praktika nežli takového nadutého, kdovíco o sobě myslícího školáčka.

Pouhé divadelní školy — a takž i pouhé diletantství — nevyvedou žádné umělce.

Zkuste jen ku příkladu z mladých lidí výborné námořníky vycvičit — zkuste to třeba na největším jezeře, s nejlepší námořnickou školou! A to máte jen chatrné podobenství. Spíše dá se dost malé jezírko, škola na malém korábku k nesmírnému moři a životu pravého námořníka nežli divadelní škola a hry na zkoušku před laskavými příznivci k pravému divadlu a bytosti mladého člověka přirovnati, kterýž uprostřed hrubých, drsných soudruhů proti davu nestálého množství sám sebou dráhu si klestí a vítězí.

Člověka udělá jen život, škola to nedokáže; *herce* udělá jen

divadlo — divadlo se všemi svými strastmi a slastmi; s divokou rozepří mezi kulisemi a závisí pro kus chleba, s pravou i nepravou ctižádostí, s mrháním a nuzotou, s básnickým zanečujícím požeňmáním a s tísnící kletbou v obecním životě — s potleskem a hvízdáním!

Asi v tento smysl mluví Holtei — a kdo se v divadelním světě dobře ohlídnul a pak si věc rozvážil, musí mu přisvědčit. Divadelní škola může jen tenkrát zdravé ovoce vydati, když na sebe co nejvíce podstatu *opravdivého* divadla vezme, — a to se dá zas nejlépe jen v podobě cestující společnosti dokázat. Tu se nejspíše malými silami a skrovným repertoárem vystačí; obecenstvo se napořád střídá — hry se opakují, herci vnikají pořád hloub a hloub do svých úloh, pochopují harmonii ve hře atd. I materiální existence takové školy — když by neměla zvláště pevného základu z rukou zámožných — byla by snad přispíváním rozličného obecenstva nejlépe pojištěna.

Také pro divadlo pražské mohli bychme podobnou školu v cestující společnosti mít — ano ona je pro toto divadlo vedle vzdělávání hereckého i v jiném ohledu říkaje nevyhnutelně potřebná, a sice jakož *učiliště jazyka*. Jak velikou známost jazyka českého ze škol našich přinášíme, o tom netřeba mluvíti; a kdokoli se posud divadlu oddal, musel se němčině tak pilně přiučovati, aby i ten zbytek češtiny, jenžto v něm snad z mateřského mléka uvázl, z kořene vyhubil anebo alespoň tak dobře ukryl, aby ani kousek Čecha z něho nevykukovalo. Až posud nemáme žádných herců, kteří by jazyka českého tak mocni byli, jakož herec býti musí, nežli na divadelní představu a umělecké provedení pomyslí. Asi dva — tři poněkud vyjímám; avšak i ti nabyli své zběhlosti v češtině mimo divadlo, z jiných pohnůtek a příčin; kvůli divadlu naučiti se dokonale jazyku našemu — na to nepomyslí posud asi nikdo.

Pohřešky proti jazyku — to byly (vedle stesků na chatrné učení se zpaměti a váhavé souhrání, sem tam i na repertoár) stálé žaloby veřejných listů, když povstalo divadlo v Růžové ulici. Hlasové tito vydávali ovšem pravdu, a ačkoliv nás někdy způsob, jakž se tato pravda přednášela, urazil, v hlavním

smyslu museli jsme se přece s nimi srovnávat; neboť se skutečně chyby dělaly — jazyk náš drmolil se někdy hůře, než kdyby v něm byli mladí žáčkové zkoušku činili. Ale ono to při okolnostech našeho vychování a tehdejšího divadla ani jinak býti nemohlo — ba ono to i příště (alespoň dlouhý čas po začetí) jinak nebude, pakli se do té doby potřebné přípravy k vycvičení nestanou. Spolehati se v tomto ohledu na pilnost herců, na ouzkostné učení, na dohlížení režiséra, na dokonalé zkoušení — to všecko nepomůže a neposkytne žádaného prospěchu. Nenahlídnul-li herec alespoň do základů mluvnických anebo nehrál-li již delší čas, aby si pravidla mluvnice a zásobu slov alespoň z divadelní praxe, ne-li také z knih, osvojl: tedy padne časem i při nejlepší vůli a při nejhorlivější pilnosti kritice za kořist; ona vypne zase ostré pazourky nebo hloubavý rypáček a obecenstvo se bude zas ve strany rozpadat, bude se horšit, ochabovat a podpory ubírat.

Alespoň tedy z ohledu *tohoto* — byť i ne starostí o dobré herce — měli by podnikatelé budoucího divadla nějaké cvičení zařídit, a k tomu cíli hodila by se cestující společnost ovšem skoro zas nejlépe, protože by se tímto způsobem tak *potřebná škola* nejspíše bez nebezpečného odvážení anebo aspoň s nejmenšími výlohami udržeti dala.

Není již tato jediná příčina dosti důležitá, aby se o zaražení podobné společnosti usilovně pracovalo? — Zajisté!

K čemu by však *mimo to všechno* herecká společnost v našich krajích prospěla, to mohu — aby se vědělo, že o té věci i *jiné* hlavy mezi námi přemejšlely — pověditi slovy našeho bystrého Slámy, vyňatými z pojednání, o němžto jsem na počátku zmínku učinil. Jeť tomu již osm let, co je jakož odpověď na můj návrh a otázku učiněnou v České včele veřejně pronesl, a možno tedy, že je veliká část našeho nynějšího čtenářstva ani znáti nebude.

Až po tyto dny (praví zvěčnělý Sláma, a bohužel, že se pravda slov jeho z velké části až do našich časů udržela) ozývá se láska a šetrná vážnost k vlastenskému jazyku skoro jen v těch krajinách, kde se právě některému vroucnějšímu vlastenci za svým povoláním bydleti událo, a v jakém okrese aneb s jaký-

mi osobami jeho povolání jednati mu dovoluje, jedině v tom okrese a k těm osobám roznášejí se paprsky jeho vlastenecké lásky; málokdy mohou k celému obecenstvu, z rozličných stavů, věku a pohlaví záležejícímu, doniknouti. Ano smutná zkušenost již okázala, jakmile některý vlastenec působiště své do jiné krajiny přenesl, že již i láska k vlasti, kterouž byl na předešlém místě vzbudil a vzdělával, znenáhla zase vyhasla, nemajíc potřebného živitele.

Této truchlivé zkušenosti nadešla by podobná společnost herecká. K ní se přihrne veškeré obecenstvo ze stavů nejrozmanitějších a tudy rozleje se slovo o vlasti po neviditelných pramenech do všech stavů; předsudky, že by čeština v stavu nebyla do besed vzácnějších vstoupiti, rozptýlí se co těžká mlha, an se jasná pravda proti ní opře. I kde nikdy žádného vlastence nebylo, počne se po prvních dvou hrách i mezi vzácnějšími obyvateli rozprávěti, žeť to přece jazyk sladký, zvučný, měkký a ohebný, ježž nebesa Čechům dala, a potřebí jen dvojího trojího představení, a nejedno ustydlé srdce vzkřísí se a vrátí k srdci matčinu.

Protož jsem toho přesvědčení, že by jazyku našemu velmi prospělo, aby stálá společnost herecká po vlasti přecházejíc jej pěstovala. Větším pak oblibováním a šlechtěním milého mateřského jazyka i mravy by se šlechtily, neboť nese to zušlechťování jazyka samo sebou, že se hrubé a drsné mravy s ním zároveň zjemňují, ježto na ušlechtilé mluvícím každý nemrav křiklavěji v oči píchá, hnedle jako na běloskvoucím rouchu dosti malá škrvna do očí bije, kteréž bychme si na špinavém šatě ani nevšimli.

Jestli by se ale při volení dramatických her také na to zřetel obracel, aby nejiné než přísně mravné hry se představovaly, aby v nich nepravosti, obecnému blahu záhubné, trestu neušly, aby ctnosti vždycky vítězného konce nebo aspoň pevné a nevyvratné naděje budoucího oslavení nabyly, — nemohlo by jinak býti, nežli že by také tím způsobem mravům dobrým se neublížilo, pakli by se jim nepomohlo...

Tak soudil Sláma, kterýž byl na každou cestu, na každý prostředek k popnutí národního ducha bedlivý zřetel obracel;

tak se vyjádřil jeden z nejhorlivějších pěstitelů národnosti naší o herecké společnosti — ačkoliv sám pravou bytost divadla úplně nepojal, dokládaje, že působení divadla na dobré mravy až posud závadné jest, a jen to za nejsilnější obranu pokládá, že by času toho, který se obyčejně v divadle tráví, větší část diváctva zábavou srdci i domácímú pokoji nebezpečnější zanášeti se mohla.

V tom byl na omylu a pohřížen ve starých předsudcích; divadlo není pouhý šašek a kratochvilník, a k tomu snad ve službě rozmařilých houfů; divadlo má vyšší záměr, nežli je pouhé umrtvování času — ať nedím o věcech horších, ježto se mu někdy od lidí podkládají, kteří ho téměř ani neznají. Divadlo může — jako každé jiné umění — srdce lidské povznášet, rozehřívat, rozplakávat anebo rozesmávat; ale škvrnu mu nezpůsobí nikdy. Já nevím, že by bylo divadlo kdy mravům uškodilo; i když si nejbujněji počínalo, bylo jen otiskem společenského nebo veřejného života, a ten je trpěl, miloval a pěstoval i s jeho poklesky, protože v něm svou oblíbenou podobu nalezal.

Abych ale již pojednání své ku konci přivedl — myslím, že každého našince jakési tušení provívá, zvěstující, co by asi cestující herecká společnost prospěla — i když déle o bytosti a ceně *divadla vůbec* šíře mluvití nebudu —, a že každý hlasy své u všestranném přání spojí, aby se již brzy na její založení pomyslilo.

Nyní zbývá ještě podotknouti, *v jaké podstatě by se tato společnost zjeviti musela*, aby byla pěstounkou našeho jazyka, buditelkou národnosti, zahradnicí na sádech naší literatury, svědkyní našeho usvědčení, částkou naší hrdosti, rozkoší každého vzdělance.

To je ovšem těžká úloha, a zde se nesmí na *obyčejné* kočující herce mysliti. Naše společnost by se musela jinak utvářiti — musela by se jinak zjeviti.

Naše společnost musela by předně svůj úkol — ze stanoviště uměleckého i národního — úplně poznati a potom k vyvedení jeho všechny síly své napnouti. Onať by musela ve své existenci něco více nežli pouhou výživu hledati; onať by

musela sama sebe za důležitou část oněch prostředků považovati, kterýchž se vůbec dle šlechetného snažení k probuzení národního ducha užívá, — a musela by jakož pravá kněžka v chrámu naší národnosti své oběti konati. Všechny členy její musilo by jakési pouto stejného bohu- i lidumilného smežšení, stejných citů, stejných interesů pojiti; mezi nimi musela by se zvláště ona kolegiálnost a harmonie v nejpěknějším rozkvětu usídliti, o nížto jsme nahoře jakož o ztracené věci mluvili.

A to je — upřímně řečeno — při nynějších okolnostech trochu mnoho požadováno. Jenom to dobře rozvažme. To je věc, která se pěkně mysliti a snadně napsati, ale tíže — mnohem tíže vyvésti dá. Avšak proto ještě netvrdím, že by se *nedala* vyvésti.

Druhá, neméně obtíže při zarážení *takové* společnosti bude snad — ředitel. Zde nevystačí pouhý, byt i sebelepší špekulant. Zde musí státi muž pravého poznání a smežšení, muž bohaté zkušenosti, muž důstatečných peněžitých prostředků — a posléze, co neméně důležité! — muž úplně mocný našeho jazyka i péra, aby za času nenadálých potřeb sám v repertoáru (totiž v *takovém*, jakovýž by naše společnost míti měla) statně vyhověl; zde musí státi muž ohrožený ve všech případnostech života, *vytrvalý* a v rozmary obecnstva se hodící — muž seznámený se všemi našimi potřebami a poměry, aby vzbudil důvěru a cestu nejen *své* společnosti, ale snad i následujícím proklestil.

A *takového* nalézti — nebude tak snadno. Všechno všude nebývá v jednom člověku spojeno.

Ale dejme tomu, že by se našel ředitel, kterýž by mohl tuto těžkou věc podstoupiti, — tak podstoupiti, že by vzbudil alespoň dobrou naději, třeba i nikdo za jistý skvělý výsledek ručiti nemohl — a proč by medle nepodstoupil, an se u nás již mnoho jiných věcí šťastně podniklo, ačkoli se na začátku s jistotou říci nedalo, jak vypadnou? — Dejme tomu, že by se našli oudové, — vždyť jich nemusí být mnoho, jen když dobrých; že by se našlo potřebných lidí, kteří s kusem lásky k věci nebo dostojnému zaopatření jedině české divadlo za svůj

okres by zvolili, a v tom se pevně zakořenivše, cestu k hojným německým divadlům si zatarasili; dejme tomu — ano já se osměluji ve jménu několika řádných herců říci, že by se podobná společnost sestavit dala; nyní nastává poslední a nejhlavnější otázka: zdali by se tato společnost udržela?

To je životní otázka. — Prvé jsem řekl, že se nesmí při naší společnosti na *obyčejné* herce myslet. Ta by musela stát nad nimi a také bychme od ní více požadovali; zato ale museli bychme — alespoň ze své strany — též něco více pro ni činiti, nežli se časem pro jiné herce činívá. Členové naší společnosti, majíce úlohu svou statně provést, nesměli by i při vši krásné obětovavosti v pouhém zápasu o vezdejší potřeby dny ztráceti: oni by však také nechtěli marnotratami nebo břichopásky býti. Jen to, co by se kvůli cti našeho jména *slušelo*. Ale dalo by se to docílit? — Proto pronesla redakce těchto listů v č. 58 onu otázku ke všem přátelům naší věci na venkově, aby se z rozličných stran ohledalo, bylo-li by takové podniknutí za časů našich praktické. Proto jsem psal tyto řádky.

Jak naši venkovští přátelé důležitou tuto otázku přijali a čím snad již k vyšetření celé záležitosti přispěli, posud ještě nevím. Na všechen způsob očekávají se mnou i mnozí jiní nějakou odpověď. Nesmít nám býti věc lhostejná, kteráž tak pěkných výsledků slibuje.

V ohnivém proudu myšlének, jež tyto dny ducha prolétají, zableskla se ovšem také zas jednou ona o *národním divadle*. I není se čemu diviti. Jednat se teď o řádném vstoupení naší národnosti z papíru do skutečného života, a tuť není divadlo ústav poslední, kterýž bedlivý zřetel požaduje. Divadlo je vůbec veřejné osvědčení národního života, u *nás* pak a *nyní* musí býti zlatým květem nové svobody, musí býti mocnou pákou k povznesení národu. Však budeme o té věci bohda brzo jednat!

Ozvalt se již také ondyno v té záležitosti hlas v našich novinách, ale vzbudil hořkost u strany žárlivých protivníků a nelibost u strany povážlivých přátel. Každý cítil, že je věc přehnaná. I po opravení prvního návrhu zbylo v celém požadování ještě tolik nepraktického, že jakkoli pěknou a horlivou vůli chváliti a vyvedení toho návrhu (pokud vlastního divadla nemáme) z celého srdce přáti musíme, při nynějších poměrech pražského obecnstva možnost nevidíme, aby se takové přání vyplnilo.

Noviny chtěly, aby se jednou za týden večír česká zpěvohra dávala, tu že by mohlo i německé obecnstvo navštěvovati, a pak aby se všedního dne dvě hry české večer a jedna v neděli odpoledne provozovaly, tím že by se rovnost obou národností v divadle českých stavů zjevila. Ale to je věc z uměleckých i ekonomických příčin nemožná; nemožná pravím — třeba se i úvazek mezi nynějším ředitelstvem a mezi stavy právně rozvázal, a já si troufám dotvrzovati, že se nynější stavové raději uvolí k zařízení zvláštního divadla českého přispěti nežli do nynějšího takovou anarchii uvéstí.

Nekazme si pohled na věc žádnou samolibostí, žádným nevčasným horlením a beřme ji tak, jak vskutku jest. I při chlad-